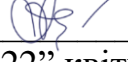

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедру

 Катерина ПЕТРОВСЬКА

“22” квітня 2025

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувачка
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти, групи 405СР-з
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
“Соціальна робота та
практична психологія”
Світлана СТАДНІК

Керівник:
ст. викладач Наталія МАЦЕЙКО

Рецензент:
к. пед. н., доц. Наталя ЗАХАРОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	6
1.1. Поняття “резильєнтність” у науковій літературі: сутність і концептуальні підходи.....	6
1.2. Специфіка професійної діяльності соціальних працівників.....	25
1.3. Вплив війни на професійну діяльність соціальних працівників.....	33
1.4. Значення резильєнтності для підтримки професійної ефективності соціальних працівників в умовах війни.....	39
Висновки до першого розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	45
2.1. Діагностика рівня резильєнтності соціальних працівників в умовах війни.....	45
2.2. Корекційно-розвиткова програма з підвищення резильєнтності соціальних працівників як чинника професійної ефективності в умовах війни.....	55
Висновки до другого розділу.....	61
ВИСНОВКИ.....	63

ВСТУП

Повномасштабне російське вторгнення на територію нашої держави та, спричинена наслідками тривалих воєнних дій, глибока гуманітарна криза в ній, призвели до докорінних трансформацій в усіх аспектах життя української суспільства. Однією з найуразливіших до нових викликів в умовах воєнного стану виявилася сфера соціальної роботи. Соціальні працівники, поряд з іншими представниками допомагаючих професій активно залучені до процесів підтримки постраждалого населення, сприяючи при цьому збереження суспільної згуртованості та відновленню функціонування громад.

Стресогенність, напруженість умов праці, когнітивна насиченість та емоційна складність професійної комунікації, притаманних для професії соціального працівника у мирний час, посилюються в рази в умовах війни. Діяльність в екстремальних обставинах, що включає в себе значне нерегламентоване збільшення обсягу професійних обов'язків, постійне опрацювання нової інформації та змінних алгоритмів дій, що оновлюються майже щодня, зростання кількості клієнтів, які потребують кризового втручання, а також постійне відчуття небезпеки, емоційної напруги, невизначеності та безпорадності перед масштабними трагедіями, значно впливають на ресурси життєстійкості фахівців, призводячи до їхнього психоемоційного виснаження, зниження процесів саморегуляції, формування соматичних розладів, втрати соціальної рівноваги, зниження психологічної готовності і мотивації до праці, професійного самовдосконалення і, як наслідок, – професійного вигорання.

У цьому контексті резильєнтність стає одним із ключових чинників, що забезпечують здатність соціальних працівників адаптуватися до стресових умов, зберігати професійну компетентність та емоційну рівновагу. Резильєнтність як багатовимірне поняття охоплює здатність особистості відновлюватися після труднощів, адаптуватися до змін і використовувати

виклики як можливості для посттравматичного зростання. Розвиток та підтримка резильєнтності соціальних працівників під час війни стає не лише індивідуальним завданням, а й системною потребою, що сприяє збереженню особистого благополуччя фахівців і забезпеченню якісного виконання ними професійних обов'язків у кризових умовах.

Різноманітність і багатогранність концепту “резильєнтності” обумовлюють потребу в міждисциплінарному підході до його вивчення. Це сприяє активним дослідженням феномену як зарубіжними (Ц. Ацкерман, Дж. Бонанно, Є. Вернер, Н. Гармезі, К. Герлі, Дж. Девідсон, І. Ламонтейн, А. Мастен, Е. Міллер, М. Раттер, Дж. Річардсон, Р. Сміс, Р. Стівенсон, В. Хайнц, Н. Хендерсон), так і вітчизняними вченими (К. Балахтар, О. Бойко, Р. Бончук, Е. Грішин, Н. Гусак, К. Гуцол, Л. Карамушка, О. Комарніцька, Г. Лазос, Н. Лепська, С. Максименко, І. Павлюк, М. Савчин, Т. Титаренко, В. Чернобровкіна, О. Чиханцова) у галузі педагогіки, психології, соціології, медицини тощо.

Водночас обмеженість міждисциплінарних підходів до його вивчення у контексті професійної діяльності соціальних працівників, необхідність ефективного виконання ними професійних обов'язків в умовах емоційного навантаження, ризику та невизначеності на тлі зниження життєстійкості, а також високі вимоги до стійкості фахівців в цілому у ситуаціях кризи та воєнних дій за відсутності системно розроблених механізмів підтримки резильєнтності зумовили вибір теми нашого дослідження: **“Резильєнтність як чинник професійної ефективності соціальних працівників в умовах війни”**.

Об'єкт дослідження – професійна діяльність соціальних працівників в умовах війни.

Предмет дослідження – вплив резильєнтності на ефективність професійної діяльності соціальних працівників в умовах війни.

Мета роботи – визначити роль резильєнтності у професійній діяльності соціальних працівників, розкрити її значення для забезпечення

професійної ефективності в умовах війни та розробити корекційно-розвиткову програму щодо оптимізації цього ресурсу.

Задля досягнення поставленої мети було поставлено наступні **завдання дослідження:**

1) здійснити теоретичний аналіз феномена резильєнтності та окреслити основні концептуальні підходи до його вивчення у сучасній науковій літературі;

2) розглянути специфіку професійної діяльності соціальних працівників;

3) визначити вплив умов війни на професійну діяльність соціальних працівників та обґрунтувати значення резильєнтності у забезпечення їх ефективності в кризових ситуаціях;

4) провести емпіричне дослідження рівня резильєнтності соціальних працівників в умовах війни;

5) розробити корекційно-розвиткову програму з підвищення рівня резильєнтності соціальних працівників як чинника професійної ефективності в умовах війни.

Для розв'язання завдань дослідження використано комплекс **методів:** *загальнонаукові* (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових джерел); *конкретно-наукові:* (категоріальний аналіз, структурно-функціональний аналіз, структурно-логічний аналіз); *емпіричні* (анкетне опитування “Професійна діяльність фахівців соціальної сфери в умовах війни”, методика дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, Шкала резильєнтності Коннора–Девідсона (CD RISC-10); *методи статистичного аналізу.*

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 2 розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (нараховує 43 найменування). Загальний обсяг роботи становить 69 сторінок, із них основного тексту – 64.

ВИСНОВКИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи було здійснено всебічний теоретичний аналіз поняття “резильєнтність” як інтегративного феномена, що охоплює когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні компоненти адаптації. Було систематизовано підходи західних та вітчизняних науковців до його розуміння, визначено ключові характеристики професійної діяльності соціальних працівників та особливості їх функціонування в умовах воєнного часу. Встановлено, що в умовах війни резильєнтність є не лише психологічним ресурсом окремого фахівця, а й основою стабільного функціонування системи соціальної підтримки в цілому. Виявлено, що розвиток резильєнтності тісно пов’язаний зі здатністю протистояти стресу, уникати професійного вигорання, зберігати мотивацію та ефективність професійної діяльності.

У другому розділі представлено результати анкетного опитування та психодіагностичного обстеження соціальних працівників за шкалою резильєнтності CD-RISC-10 та методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда. Більшість респондентів продемонстрували середній (35%) та вищий за середній (30%) рівень резильєнтності, що свідчить про наявність адаптаційних ресурсів і стресостійкості. Водночас 20% респондентів мають знижений рівень резильєнтності, що потребує цілеспрямованої підтримки. Аналіз за методикою Роджерса і Даймонда виявив високий рівень адаптивності (48%), самосприйняття (48%) та інтернальності (57%), що підтверджує наявність сформованих механізмів саморегуляції та професійної зрілості. Низький рівень емоційного комфорту і самоприйняття у частини респондентів (19%) вказує на потребу у психологічному супроводі.

Дослідження підтвердило твердження про резильєнтність як ключовий чинник збереження та підвищення професійної ефективності соціальних працівників в умовах війни. Отримані результати свідчать про доцільність

системного розвитку цього ресурсу через освітні програми, психологічну підтримку, впровадження супервізій та створення сприятливого організаційного середовища. Резильентність виступає основою життєстійкості, емоційної стабільності та адаптивності, що дозволяє фахівцям успішно функціонувати в умовах невизначеності та постійних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bradley H. B. Community-based Treatment for Young Adult Offenders. *Crime & Delinquency*. 1969. Vol. 15, No 3. P. 359-370.
2. Edelwich E., Brodsky A. Stages of Disillusionment in the Helping Professions. N. Y., 1980. 123 p.
3. Schaufeli W., Burnout B. An Overview of 25 Years of Research and Theorizing. *Handbook of work and health psychology*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd, 2003. P. 383–425.
4. Freudenberger H. J. Staff burn-out. *Journal of Social Issues*. 1974. 30. P. 159-166.
5. Burisch M. Das Burnout-Syndrom. Theorie der inneren Erschöpfung: [3 Auflage]. Berlin: Heidelberg Springer Medizin Verlag, 2006. 314 p.
6. Lemieux C. M., Plummer C. A., Richardson R., Simon C. E., Ai A. L. Mental health, substance use, and adaptive coping among social work students in the aftermath of Hurricanes Katrina and Rita. *Journal of Social Work Education*. 2010. 46(3), P. 391-410.
7. Tosone C., Nuttman-Shwartz O., Stephens T. Shared trauma: When the professional is personal. *Clinical Social Work Journal*. 2012. 40(2), P. 231-239.
8. Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 396 с.
9. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навч. посіб. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. 244 с.
10. Барабой В. А., Резніков О. Г. Фізіологія, біохімія і психологія стресу. К. : Інтерсервіс, 2013. 314 с.
11. Бардин Н. М., Жидецький Ю. Ц., Кіржецький Ю. І. та ін. Стресостійкість : навчальний посібник. за ред. Я. М. Когути. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 204 с.

12. Бартків О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до мультидисциплінарної взаємодії. *Педагогічний часопис Волині. Розділ III. Актуальні питання теорії і практики спеціальної освіти і соціальної роботи.* №2 (5), 2017. С.113-118.

13. Булах І. С. Психологія життєвих криз особистості : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 110 с.

14. Буркало Н. Арт-терапія в сучасній психології. *Psychological journal*, 2019. 5(9). С. 189–204. URL: <https://doi.org/10.31108/1.201>

15. Бутиліна О. В., Бугай К. Є. Професійне вигорання фахівців із соціальної роботи в умовах воєнного стану. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи.* 2022, № 12. С. 24-32. URL: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-03> (дата звернення: 17.04.2024).

16. Грибук А. В. Психологічні аспекти виникнення і розвитку емоційного стресу. Актуальні проблеми психології стрес-менеджменту : матер. 178 Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 квіт. 2019 р.). Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2019. С. 24–29.

17. Грішин, Е. Резилієнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Психологія»*, 2021. № 64, С. 62-81. URL: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.04>

18. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.

19. Гусак Н.Є., Семігіна Т.В., Трухан С.О. Стратегії і виклики роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право.* 2014. Вип. 2 (22). С.161-167.

20. Діомідова Н.Ю. Ефективність МАК «Подолання» у розвитку стресостійкості особистості. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2021. Випуск 65. С. 251 – 261. URL: <https://doi.org/10.34142/23129387.20>
21. Дослідження емоційно-вольової сфери : практикум із загальної психології / уклад. Н. Г. Рудюк, Г. М. Дубчак ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2015. – 65 с.
22. Дослідження особистості : практикум із загальної психології. уклад. Г. М. Дубчак, Н. Г. Рудюк ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2016. Ч. 1. 2016. 80 с. Ч. 2. 2018. 76 с.
23. Дубчак Г. М. Психологічні основи професійної стресостійкості майбутніх фахівців : Г. М. Дубчак. К. : Талком, 2017. 321 с.
24. Євдокимова І. А. Соціальна робота в Україні: тенденції розвитку й проблеми в довоєнний період та в умовах війни з Росією. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2022, № 12. С. 6-13.
25. Жук Н. Стресостійкість працівників як важливий чинник психологічного клімату в колективі. Теоретико-практичні аспекти розвитку науки, освіти та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науковопрактичної конференції (Рівне, 28 квітня 2023 р.). Рівне: ЦФЕНД, 2023. С. 46–48
26. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
27. Карамушка Л. М., Снігур Ю.С. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій: монографія. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188 с.
28. Кердивар В.В. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту / В.В. Кердивар, В.Є. Христенко. Харків, 2021. 143 с.

29. Кириленко О.А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу “людина – людина”: автореф. дис. ... канд. психол. наук / О.А. Кириленко. К., 2017. 24 с.

30. Кіреєва, З. Предиктори резильєнтності та оптимізму у осіб різного віку під час проживання пандемії sars-cov-2. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2021. № 1, С. 5-10. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2022-1-1>

31. Когут О.О. Матриця розвитку стресостійкості особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, січень 2021. № 12. С. 108–113.

32. Колтунович Т. А. Сутність і співвідношення понять “професійне вигорання” та “професійний стрес”. *Гуманітарний Вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”*. К.: Гнозис, 2014. Вип. 31. Том III (11). С. 142-151.

33. Котляр В., Михайленко Н. Соціально-освітнє середовище формування активної життєвої позиції майбутнього педагога соціального. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісно-зорієнтованої парадигми: колективна монографія / О. Гуренко, Н. Захарова, О. Ілішова, В. Котляр, Н. Михайленко, К. Петровська, А. Попова, С. Улюкаєв / За заг. ред. к. пед. н., доц. К. Петровської. Мелітополь: ТОВ “Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні”, 2020. С. 98-118.

34. Ломоносова Н, Хелашвілі А., Назаренко Ю. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики і потреби. К.: ГО “Правозахисний центр “Принцип”, 2024. 130 с.

35. Міністерство з питань реінтеграція тимчасово окупованих територій України: підсумки 2022 року: аналітичний звіт. URL: <https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/prezentacziya-za-2022-rik-5-nova.pdf> (дата звернення 01.04.2024).

36. Міністерство соціальної політики: вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 03.11.2023).

37. Міністерство у справах ветеранів України: вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 29.11.2023).

38. Поліщук В.А. Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної роботи: системний підхід. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 2 (9). С. 281-288.

39. Про затвердження Випуску 80 “Соціальні послуги Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників: наказ Міністерства соціальної політики України від 29 берез. 2017 р. No518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

40. Про соціальні послуги: Закон України 17 січ. 2019 р. No 2671-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

41. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. Незалежний український аналітичний центр “Лабораторія законодавчих ініціатив”: вебсайт. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijny-novi-zminy-ta-vyklyky/> (дата звернення: 30.04.2024).

42. Столярик, О., Семигіна, Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10, No. 1. pp. 63-77.

43. TRUDcom: вебсайт. URL: <https://ua.trud.com/ua/salary/2/79088.html> (дата звернення: 30.03.2024).